

Dr. habil László Heka PhD*

USTAVNOPRAVNI POLOŽAJ KRALJEVINE SLAVONIJE (REGNUM ILI DUCATUS VEL BANATUS)

UDK / UDC: 342 : 94 (497.54)“653“
DOI: 10.31141/zrpf.2025.62.158.627
Pregledni znanstveni rad / Review paper
Primljeno / Received: 20.1.2025.
Prihvaćeno / Accepted: 25.5.2025.

Jedno od najsloženijih pitanja hrvatske ustavnopravne povijest jest definiranje pravnog položaja Slavonije (Sclavonia, Sclavinia, Sklavinia, u mađarskim izvorima Szlavónia ili Tótország), koja se u izvorima navodi kao ducatus, banatus ili regnum. Dvojbeno je i područje na kojemu se Slavonija (tota Sclavonia) prostirala, jer se ono mijenjalo kroz povijest, kao i pitanje čija je bili Slavonija: hrvatska ili mađarska.

U ovom radu analiziramo ustavnopravni položaj Slavonije i pokušavamo odgovoriti na pitanje je li ona doista bila regnum, to jest kraljevstvo. Smatramo da je naziv regnum vezan uz instituciju ugarskog mlađeg kralja (rex junior), koji je bivao okrunjen za života svoga oca (rex seniora) i samostalno je vladao u Hrvatskoj i Dalmaciji ili Slavoniji. S obzirom da je on bio rex, to je zemlja kojom je vladao nazivana regnum. Slavonija se kao zasebna teritorijalna jedinica pojavila tek potkraj 11. stoljeća i nije imala niti kralja, niti krunu. Naziv regnum mogao biti posljedica činjenice da njome izravno vlada kralj (rex junior). Zato se u vrijeme kada je Slavonijom vladao kraljev mlađi sin ili pak ban u kraljevo ime, ovaj teritorij nazivao ducatus vel banatus. Uzimanje naslova „kralj Slavonije“ 1492. godine bilo je dvostruko motivirano: s jedne strane je kralj Vladislav II. Jagelović time sugerirao da stoji iznad hercega Ivaniša Korvina, kojemu je Slavonija bila obećana, a s druge strane je Slavonija dobila jednakopravni status kao Kraljevina Hrvatska i Dalmacija. To je ugarskom kralju bilo po volji i zato što je u borbi za prijestolje mogao računati na Slavoniju, koja je tradicionalno bila naslonjena na Ugarsku, dok je Hrvatska i Dalmacija pristajala uz Habsburgovce.

Ključne riječi: *kraljevina Slavonija, ducatus vel banatus, rex junior, ustavnopravni status*

1. UVOD

Od osamostaljenja Republike Hrvatske učestali su znanstveni radovi o pitanjima iz zajedničke hrvatsko-mađarske prošlosti. Državna zajednica koja je trajala 816 godina doista ima mnoštvo nerazjašnjenih pitanja. Najčešća tema tih istraživanja vezana je uz Slavoniju i njezin ustavnopravni položaj. Pritom povjesničari ostaju kod ponavljanja definicija nastalih u 19. stoljeću opterećenom međusobnim hrvatsko-mađarskim javnopravnim sporovima, pa tako mađarski znanstvenici Slavoniju (kao

* Izv. profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Szegedu, Mađarska. Adresa: Bocskai út 10-12, 6721 Szeged. E-mail: heka@juris.u-szeged.hu. ORCID broj: <https://orcid.org/0000-0001-8561-2628>.

uostalom i Hrvatsku) nazivaju pokrajinom, dok njihovi hrvatski kolege za Hrvatsku koriste izraz kraljevina, ali za Slavoniju baš i nisu sigurni.¹

Pravna komparatistika još nije pronašla odgovarajući odgovor na problem pravnog položaja Slavonije. Naime, doista je puno prijepornih pitanja, od naziva područja, njegovog teritorija, pravnog statusa, a sve to otežava činjenica što izvori koriste različite nazive, koji su se tokom stoljeća mijenjali, kao i područje na koje se ti nazivi odnose.² Mijenjao se i ustavnopravni položaj toga područja.³ No, nije jasno ni to imaju li ti pojmovi isto prostorno i vremensko značenje. Na primjer, franački i bizantski izvori koristili su naziv „Sclavinia” za slavenske pokrajine u primorju i južnije prema Balkanu kao oznaku za stanovništvo koje na tom području živi. Vjerojatno i naziv Slavonija (mađarski „Szlavónia”) označava teritorij na kojemu živi nemađarsko (dakle, slavensko pučanstvo), tim prije što su Mađari tamošnje stanovnike nazivali Slavi Saviensis. Prihvatljivom nam se čini teza da naziv potječe od Ugarske dvorske kancelarije i da datira iz vremena kada je prvi mađarski kralj Sveti Stjepan 1027. proširio vlast na područje između Drave i Save. On taj prostor nije priključio svojoj državi, nego ga je vjerojatno povjerio Stjepanu Svetoslaviću, sinu svrgnutog hrvatskog kralja Svetoslava, koji se sa suprugom Hicelom Orseolo i obitelji sklonio na ugarskom dvoru.⁴ U prilog tezi da je naziv Slavonija potekao od Mađara svjedoči činjenica da je kasniji hrvatski kralj Dmitar Zvonimir (potomak Stjepana Svetoslavića), koji je tu zemlju dobio od ugarskoga kralja, već 1065. nosio naslov slavenskog bana, a naredne godine je bio ban Hrvatske i Dalmacije.⁵ Franjo Rački spominje kako je „u Pečuhu na krunidbi kralja Salamona Hrvatsku zastupao ban Dmitar Zvonimir, koji je u hijerarhiji slijedio odmah iza kralja, te je tamo i zaručio Jelenu (mađarski Ilona), kćer kralja Béle I. i stariju sestru kralja Ladislava I.”⁶ U izvorima se Zvonimir od 1066. spominje kao „dei gratia Croatiae Dalmatiaque dux”.

¹ Moačanin, N., *Town and country on the middle Danube: 1526-1690*. Brill, Leiden, Boston, 2006, str. 9.

² Edelenyi-Szabó, D., Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. *Magyar Statisztikai Szemle* 1928:6. sz., Budapest, 1928., str. 648-741. https://epa.oszk.hu/01800/01814/00006/pdf/Statistikai_Szemle_EPA01814_1928_06_648-714.pdf. 7. XII. 2024.

³ Andrić, S., *Upravna zasebnost i društvene osobitosti srednjovjekovne Slavonije*, u: Hrvatsko-mađarski odnosi 1102. – 1918., ur. Milan Kruhek. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2004, 93. str.

⁴ Vidi opširnije: Margetić, L., Srednjovjekovna Slavonija do osnivanja Zagrebačke biskupije. *Vjesnik HAZU*, 1-3/1995. str. 51-59. Usp. Györfly, Gy., *Szlavónia kialakulásának oklevélkritikai vizsgálata*. Levéltári Közlemények. Budapest, 1970.

⁵ Dmitar Zvonimir je bio zet mađarskoga kralja Bele I. (1061.-1063.), i šurjak kasnijih kraljeva Gejze I. i Ladislava I.

⁶ Rački, F., *Borba južnih slovena za državnu neodvisnost u XI. veku*, Rad, XXIV. sv. str. 80-150.; Usp. Margalits, E., *Horvát történelmi repertorium*, Budapest, 1900, 404. str.

2. O NAZIVU HRVATSKE DRŽAVE

Općeprihvaćeno gledište je da je od 11. stoljeća (od Petra Krešimira IV.) službeni naziv hrvatske države glasio *regnum Croatiae et Dalmatiae*, a kraljev naslov *rex Croatiae et Dalmatiae*.⁷ Naziv „regnum” izražava da se radilo o jedinstvenom državnom tijelu.⁸ Na području Hrvatske sjeverozapadno od Cetine do Vrbaša i Save, odnosno Une, sve do Slunja i Senja bilo je jedanaest županija: *Clebiana* (Hlievno), *Tzensena* (Cetina), *Imota*, *Pleba* (Pliva), Pesenta (Vezenta, sjeverno od Jajca), *Parathalassia* (Primorje), *Brebera* (Bebir ili Bribir), *Nona* (Nin), *Sidrag*, *Nina* (Smrina) i *Tinin* (Knin). Uz njih je kao posebna teritorijalna jedinica postojala i Banska Hrvatska koju su činile Lika, Krbava i Gacko.⁹ Akademik Lujo Margetić smatra da su odvajanje Dalmacije od Hrvatske pokrenuli Arpadovići i Anžuvinci tako što su u kraljevskom naslovu na prvo mjesto stavili Dalmaciju s ciljem uspostave pravnog kontinuiteta s rimskom i bizantskom državnom tradicijom.¹⁰

Naziv Slavonija kao oznaka političko-teritorijalnog entiteta datira iz vremena prvoga mađarskog kralja Svetog Stjepana.¹¹ Vjerojatno je nastao na Mađarskom (Ugarskom) kraljevskom dvoru i čvrsto je povezan s Kraljevinom Hrvatskom i Dalmacijom. Naime, poslije smrti Stjepana Držislava (997.) naslijedio ga je prvorodeni sin Svetoslav Suronja.¹² Protiv njega su se pobunila braća mu Krešimir III. i Gojslav, te su prigrabili tron. Svrgnuti kralj je ponudio savez mletačkom duždu, odrekao se poreza za slobodnu plovidbu (*solitus census*) kao i uprave nad dalmatinskim gradovima i otocima. Njegov sin Stjepan Svetoslavić se doskora (prije 1008. godine) oženio s duždevom kćerkom Hicelom, te je zahvaljujući tom braku stupio u rodbinsku vezu ne samo s mletačkim dvorom, nego i s mađarskim kraljem (duždev nasljednik Ottone Orseolo oženio je mlađu sestru Svetog Stjepana) i bizantskim carem (duždev mlađi sin Giovanni bio je oženjen sa sestričnom cara Bazilija II.). Zbog pobune protiv dužda, Mlečani su 1026. protjerali dužda Ottonea, s kojim se na dvor mađarskog kralja sklonio i Stjepan Svetoslavić. Kada je mađarski kralj 1027. osvojio područje između Drave i Save (kasnije nazvano Slavonija), nije ga pripojio svojoj državi, nego je upravljanje njime povjerio Stjepanu Svetoslaviću i njegovim nasljednicima. Jamačno je mađarski kralj želio Svetoslavićima pomoći u povratku na hrvatsko prijestolje. Prilika za to pružila se poslije smrti prvoga

⁷ Margetić, L., *Državno-pravni položaj Hrvatske u doba Krbavske bitke*, RAD 33. Zagreb, 1995. str. 8 – 18.

⁸ Gruber, D., *Primjedbe na Karácsonyijevu kritiku Tomašičeva djela*. Vjesnik Kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskoga zemaljskog arhiva. God. XIII. Zagreb, 1911., 76-113. str.

⁹ Klaić, V., *Regnum Croatiae et Dalmatiae*. Vjesnik Kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskoga zemaljskog arhiva. God. XIII. Zagreb, 1911. str. 114-130.

¹⁰ Margetić, L., *Regnum Sclavoniae (1228.-1492.)*: „Vladanje“. U: Zagreb i Slavonija. Izbor studija. Posebna izdanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. HAZU. Zagreb-Rijeka, 2000, str. 89.

¹¹ Andrić, S., *Južna Panonija u doba velike seobe narodâ*, Scrinia Slavonica, br. II. Slavonski Brod, 2002., str. 117-167

¹² Macan, T., *Povijest hrvatskoga naroda*. Zagreb, 1991. str. 34.; Šišić, F., *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1975. str. 121. O Držislavovu vladanju nad Dalmacijom usp. Klaić, N., *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Manualia Universitatis Studiorum Zagabiensis, Zagreb, 1974. str. 67.

mađarskoga kralja kada je Dmitar Zvonimir (prvo slavonski, a zatim i hrvatsko-dalmatinski ban)¹³ 1075. postao hrvatski kralj.¹⁴ Poslije Zvonimirove smrti je u borbi za ispražnjeno hrvatsko prijestolje Ladislav I. Sveti osvojio područje između Drave i Save na kojemu je u razdoblju od 1091. do 1095. ustrojio slavonske županije *po mađarskom feudalnom modelu (hrvatske županije su tada još sačuvala svoj rodovski-plemenski karakter)*.¹⁵ To su bile Zagrebačka, Varaždinska, Križevačka, Virovitička i Dubička županija.¹⁶ Starija mađarska historiografija od 12. stoljeća razlikuje Gornju Slavoniju (zagrebačku, varaždinsku i križevačku županiju) od Donje Slavonije (vrbasku, dubičku i sansku županiju), te ističe da je Slavonija imala svoga bana i plaćala je poseban porez poznat pod nazivom kunovina ili marturina.¹⁷ Pored toga je Sveti Ladislav utemeljio zagrebačku biskupiju i podvrgnuo ju pod jurisdikciju kalačkoga nadbiskupa. Područje između Drave i Save došlo je pod utjecaj ugarskog (mađarskog) pravnog sustava, pa se zato smatra da je „Slavonija imala relativnu autonomiju, ali je bila ustavnopravna cjelina” s Ugarskom.¹⁸ Slavonija se od 12. stoljeća u izvorima spominje kao banovina ili dukatus (banatus vel ducatus), a jedno stoljeće kasnije je regnum.¹⁹ Pitanje ustavnopravnog statusa ove „pokrajine” preispituju se još i danas, ali je neupitno da su od 16. stoljeća mađarski kraljevi u svoj kraljevski naslov uključivali i titulu „kralja Slavonije”.²⁰

3. SLAVONIJA U POVIJESNIM IZVORIMA

U povijesnim izvorima se pod nazivima „Sclavonia”, „tota Sclavonia”, „Regnum Sclavonie” ili „Sclavonia ducatus vel banatus”, odnosno u mađarskim ispravama

¹³ O Zvonimirovoj tituli „slavonskog bana“ postoje dvojbe. Vidi: Gračanin, H., *Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju (od konca 4. do konca 11. stoljeća)*. Plejada, Zagreb, 2011. bilj. 277, str. 213 – 214

¹⁴ Jeszenszky, B., *A társországok közjogi viszonya a Magyar államhoz*, Budapest, 1889, str. 17.

¹⁵ Prva feudalna donacija u Hrvatskoj i Dalmaciji vezuje se uz kralja Bélu III. koji je 1193. godine Bertalanu Frankopanu dodijelio Modrušku županiju, a potom su knezovi Šubići dobili Bribir i Bribirsku županiju.

¹⁶ Heka, L., *A magyar-horvát államközösség alkotmány - és jogtörténete*. Bába Kiadó. Szeged, 2004., str. 40.

¹⁷ Györffy Gy., *Szlavónia kialakulásának oklevélkritikai vizsgálata*, 226– 230. Usp. Szeberényi, G., *Granice Slavonije u 13-14. stoljeću – napomene za prosudbu granične uloge Drave i Gvozda*. Scrinia Slavonica, XVII. Slavonski Brod, 2017, str. 426. Usp. Weisz, B., Zsoldos, A., *A báni joghatóság Szlavóniában és a Dráván túl*. U: Fons, skepsis, lex. Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére, szerk. Almási Tibor, Révész Éva, Szabados György. SZTE Történeti Segédtudományok Tanszék, Szegedi Középkorász Műhely. Szeged, 2010, str. 478.

¹⁸ Mezey B. (ured.), *Magyar alkotmánytörténet*. Osiris Kiadó. Budapest, 1995, 2003., str. 67.

¹⁹ Bali, T., *Slavonski meandar. Prostor i pojam Slavonije u XIII. stoljeću*. Srednja Europa. Zagreb 2014, str. 29-45

²⁰ Pálffy, G., *Magyar arisztokraták – horvát nemesek*. História, Budapest, 2011., 5–6. sz.

„Tótország”²¹ označavalo područje „istočno od Sutle, zapadno od Požeške doline, južno od Drave i sjeverno od Petrove gore”, na kojemu su se prostirale zagrebačka, varaždinska i križevačka županija.²² Ugarska dvorska kancelarija je odabirom imena htjela istaknuti da na ovom području stanuju „Slaveni” (Toti), a ne Hrvati, tako da ono ne pripada Hrvatskoj.²³ Premda Slavonija nije priključena Ugarskoj, ipak je u ustavnopravnom pogledu neprijeporna velika bliskost s mađarskim državnim ustrojstvom.²⁴ *Mađarski kralj je kao patrimonijalni vladar bio vlasnik svekolike slavonske zemlje koju je davao u posjed svojim vazalima.*²⁵

Akademik György Győrffy, jedan od najpoznatijih mađarskih medievalista, po kojem su Hrvati potjecali od Sarmata,²⁶ naziv Tot vezuje uz Gepide. Naime, oni su se zajedno s drugim germanskim plemenima pod avarskom vlašću, nakon doselidbe Mađara, utopili među Slavene u istočnoj Mađarskoj. Kako su njih i ostala germanska plemena nazivali „Thuat”-ima, to su Mađari taj izraz preuzeli u obliku „Tot” i njime su nazivali sve Slavene u Karpatskoj nizini, uključujući ne samo one „na području preko Drave”, nego i u Erdelju.²⁷ Akademik Győrffy često spominje Bijeje Hrvate (kasnije stanovnike Galicije) koji su „nestali uslijed etničkih integracija”.²⁸ Za Bijeje Hrvate tvrdi da su bili saveznici Mađara, ali je njihovu zemlju poslije 955. „napao češki knez”, te je „Boleslav zauzeo njihovu prijestolnicu Krakow”.²⁹ Napominje da tada još nije postojala poljska nacija, nego je ona nastala ujedinjavanjem poljskih plemena sa sjevera s Bijelim Hrvatima, koji su živjeli južnije od njih.³⁰ Zaključuje da su Bijeli Hrvati posljednji pružili otpor češkim Přemyslima, ali su poraženi 995. Njihova dinastija Slavnik imala je sjedište u Libicama i Kourimu, a nestala je zajedno

²¹ I današnji nazivi mađarskih naselja s hrvatskim pučanstvom sadrže u sebi oznaku Tóth. Tahitótfalu, Tótfalu (Dofala, Peštanska županija), Tótútfalu (Novo Selo, Šomodska županija), Nagytótfalu (Veliko Selo, Tofala), Kistótfalu (Tofaluba), Husztót (Güstot) i Tótszentgyörgy (Sedud) - Baranjska županija) nose to ime kao spomen na slavonsko stanovništvo. U srednjem vijeku Mađari nisu razlikovali Slavonce od Slovaka, pa su zato i neka slovačka naselja dobila taj naziv (na pr. Tótkomlós u Slovacima naseljenoj Bekešskoj županiji). U predgrađu Senandrije (Tahitótfalu) naseljeni su kmetovi Slavonci i Slovaci, pa ostaje dvojbeno po kome je selo nazvano. No, Tótszerdahely (Serdahel, po popisu iz 2011. u selu ima 53 posto Hrvata) i Tótszentmárton (Sumarton, 2011. 57% Mađara i 41 % Hrvata) su nedvojbeno bila hrvatska sela. O hrvatskim nazivima mađarskih naselja vidi: Mandić, Ž., *Hrvatska imena naseljenih mjesta u Mađarskoj*. U: Folia Onomastica Croatica 14. 2005, str. 37-128.

²² Margetić, L., *Regnum Sclavoniae (1228.-1492.): „Vladanje“*, str. 91.

²³ Pálosfalvi T., *Mátyás és a szlavóniai nemesség*, História sv. 29. br. 10, Budapest, 2008, str. 35–37.

²⁴ Hóman, B., *Geschichte des ungarischen Mittelalters, B. I. Von den ältesten Zeiten bis zum ende des XII. Jh.*, Berlin, 1940.; Klaić, Nada: *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, str. 513.

²⁵ Kristó, Gyula: *A magyar-horvát perszonálunió kialakulása*, Tiszatáj, Szeged, 2002. 56. évf. 10. sz. str. 40.

²⁶ Győrffy Gy., *István király és műve*. Balassi Kiadó. Budapest, 2013, str. 21.

²⁷ Isto, str. 27.

²⁸ Isto, str. 29.

²⁹ Isto, str. 51, 85-86.

³⁰ Isto, str. 88.

s Bijelim Hrvatima.³¹ Akademik Győrffy zemlju koju su nastanjivali Hrvati naziva „Stara Hrvatska“, a njezine stanovnike „Staro-Hrvatima“ i navodi da su živjeli u 11 županija uz obalu Jadranskog mora.³² Teza o sarmatskom podrijetlu Hrvata bila je prisutna kod mađarskih autora 19. stoljeća.³³ Slavonija je dakle, bila upravno-teritorijalno zaseban entitet, koji se u ispravi Andrije II. iz 1210. naziva „ducatum“, 1215. se prvi put spominje naslov „banus Sclavoniae“, a herceg Béla sebe 1222. naziva „dux totius Sclavoniae“.³⁴ U ispravama je naziv „Regnum Sclavonia“ prvi put zabilježen 1232. godine.

Postoji cijeli niz dvojbenih naziva, izraza i činjenica vezanih uz ovaj teritorij. Napose se to odnosi na činjenicu da se gdjekad naziv Sclavonia proširivao i na područje Hrvatske ili Dalmacije, pa je tako Ugarska dvorska kancelarija nakon Zadarskog mira 1358. godine umjesto dotadašnjega naziva „regnum Croatiae et Dalmatiae“ počela razlikovati „regnum Croatiae“ od „regnuma Dalmatiae“. Ovaj potonji je tridesetih godina 15. stoljeća (u vrijeme Žigmunda Luksemburgovca) postao dijelom Mletačke Republike i samo je nominalno pripadao hrvatskoj državi. Logično je, dakle, da se Hrvatska pokušavala vezati uz Slavoniju, kao sebi blisku autonomnu jedinicu, koja je doduše, njegovala tješnje veze s mađarskim plemstvom.³⁵ Isto tako je razvidno da u vrijeme Arpadovića i Anžuvina, Dalmacija nije bila bliže povezana sa Slavonijom. Brojne isprave svjedoče o postojanju dva pravna poretka u hrvatskim zemljama, i to „consuetudo Croacie“³⁶ odnosno „consuetudine regni Sclavonie“.³⁷

U vezi različitog nazivlja spomenimo da je Toma arhidakon katkad izjednačavao Hrvatsku i Slavoniju, navodeći da je kralj Béla IV. preko Slavonije stigao u kraljevski

³¹ Najpoznatiji potomak te bjelohrvatske obitelji je katolički svetac, biskup i mučenik Sveti Adalbert (Vojtěch), kojega osobito štiju Česi, Poljaci i Mađari. Pravni povjesničar Jireček Hermengild piše da je njegov otac bio „chrovat“. Vidi: Hermengild, J., *Ó-kor és a Přemyslek kora*. (Prijevod: Acsády Ignác). U: *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen*. XI. köt. Magyar Királyi Államnyomda. Budapest, 1894. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/OMMonarchia-az-osztrak-magyar-monarchia-irasban-es-kepben-1/>. Pristupano 10.X. 2024.

³² Győrffy Gy., *István király és műve*, 223, 225, 247, 287.

³³ Gyurikovits, G., *Illustratio Critica situs et ambitus Slavoniae et Croatiae*. Pars III. Pest; 1847, 107.

³⁴ Vidi Kristó, Gy., *A XI. századi hercegség története Magyarországon*, Budapest, 1974.

³⁵ Dabinović, A., *Hrvatska državna i pravna povijest: s reprodukcijama najvažnijih dokumenata i slikama, pretpisak izdanja iz 1940. god.* Matica hrvatska, Zagreb, 1990, str. 209-210.

³⁶ Cvitanić, A., *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Split, 2002.; Margetić, L., *Srednjovjekovno hrvatsko pravo – Stvarna prava*, Zagreb-Rijeka-Čakovec, 1983.; Margetić, L., *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, Zagreb, 1996.; Margetić, L., *Srednjovjekovno hrvatsko pravo – Obvezno pravo*. Zagreb-Rijeka, 1997.; *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru*, priredio L. Margetić, Zagreb-Rijeka, 2012.; Pezelj, V., Erent Sunko, Z., Harašić, Ž., *Pravni položaj žene po po odredbama srednjovjekovnog Skradinskog statuta*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 55, 4/2018., str. 721.- 754.; Radić, Ž., *Dalmatinsko statutarno pravo i pitanje uskrate pravosuđa i prava*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 45, 2/2008., str. 345-358.; Bartulović, Ž., *Povijest hrvatskog prava i države (kompendij)*. Rijeka, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2009.; Uzelac, A. – Krešić, M., *Arbitražna (izabrano suđenje) u Korčulanskom statutu i statutima istočne obale Jadrana*, u: *Liber amicorum Gašo Knežević*, Beograd, 2016., str. 347-372.

³⁷ Margetić, L., *Regnum Sclavoniae (1228-1492): Vladanje*, str. 91.

grad Bihać, a kroničar Geoffroy de Villehardouin je prilikom opsade Zadra (Iadera, Diadora, Zara) 1202. godine zapisao da se Zadar nalazi u Slavoniji.³⁸

Gubitkom Dalmacije, a zatim i uslijed turskih osvajanja sjedište Hrvatskog Kraljevstva premješteno je na područje zagrebačke, varaždinske i križevačke županije, tj. u Slavoniju. To izražava i članak 25. Dekreta kralja Andrije (Endre) II. pod naslovom: „Da se sve parnice koje se tiču ostavinskih poslova moraju završiti bez odgode, u trećem roku“, koji u 4. § nabraja najviše dužnosnike u zemlji: palatina Miklósa, erdeljskog vojvodu Miklósa, tavernika Olivéra, dvorskog suca Tamása, te Stjepana (Istvána), „bana cijele Slavonije i Hrvatske“.³⁹ Spominjanje naziva Tótorszáig ispred imena Hrvatske u ovom banskom naslovu, možemo ocijeniti željom da se naglasi kako je taj teritorij važniji, ili se pak njime ističe bliži odnos s Mađarskom.⁴⁰ Pojava naziva regnum Sclavoniae u 13. stoljeću već dugo vremena izaziva dvojbe naročito oko toga je li Slavonija doista postala kraljevina ili nije. Po nama je sintagma regnum Sclavoniae izražavala da teritorijem stvarno i samostalno vlada rex junior. Potom je, uslijed sveopćeg prihvaćanja primogeniture, u nadolazećim desetljećima nestalo i samo pozivanje na Slavoniju. Nema ga u dekretima kraljeva Žigmunda (Sigismunda) ili Alberta, nego se u njihovom kraljevskom naslovu navodi samo Dalmacija i Hrvatska. Iz ovoga neki izvlače zaključak da je Slavonija kao zemljopisni pojam potisnut u drugi plan i da ga je zamijenio naziv Hrvatska, koji se u vrijeme Habsburgovaca sasvim udomaćio za područje zagrebačke, varaždinske i križevačke županije. U dekretima je Slavonija uglavnom ostala prisutna samo u naslovu hrvatsko-slavonskog bana. Međutim, radi se o tomu da je srednjovjekovna Slavonija uvijek bila naslonjena na Ugarsku, dok je Hrvatska bila sklona Habsburgovcima, pa su zato vladari iz te kuće prednost davali Hrvatskoj. No, Slavonija nikako nije izgubila na značenju, jer se od Žigmunda Luksemburgovca za nju koristi naziv „orszáig“ („zemlja“, „Land“).⁴¹ Kralj Matijaš pak u članku 13. svoga Drugog dekreta kaže da se „naša Slavonija i dijelovi Sedmogradske moraju zadržati u svim svojim starim slobodama, običajima i pravima“.⁴² Također je nepobitno da u ispravi od 29. rujna 1442. izdatoj u Budimu kralj Vladislav I. među svojim titulama navodi i naslov „Kralj Slavonije“ („nos Wladislaus Dei gratia Hungarie, Polonie, Dalmatie, Croatie, Rascie, Servie,

³⁸ Šimunjak, F., *Ille ego Sclavonia, ac unita Croatia tellus – složenost pojma „Slavonija“ u srednjem i ranome novom vijeku*. U: *Pro Tempore*. br. 15. str. 43-74. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb, 2020, str. 49.

³⁹ Második Endre Király (1205-1235) Dekrétoma, aki jeruzsáleminek mondatik. (Az 1222. évi aranybulla). *Corpus Juris Hungarici Magyar Törvénytár (1000-1526)*. 62. *Corpus Juris Hungarici (oszk.hu)*.

⁴⁰ Među prvim naseljima u kojima žive Tóti mađarski izvori spominju Medvedgrad (mađarski naziv mu je *Medvevár*) iz doba Arpadovića.

⁴¹ Palugyay, I., *A kapcsolt részek (Slavonia-Croatia) történelmi- s jog-viszonyai Magyarországhoz*. Pozsony, 1863, str. 233.

⁴² 13. Czikkely. *Szlavonország és az erdélyi részek megtartandók az ő szabadságaikban*. I. Mátyás Második Decretuma. *Corpus Iuris Hungarici*, str. 149.

Sclavonie etc. Rex)”,⁴³ a Vladislav II. Jagelović 1495. u svom kraljevskom naslovu koristi formulu „kralj Dalmacije, Hrvatske i Slavonije”.⁴⁴

U svezi naprijed navedenog spomenimo da se u brojnim ispravama nazivi hrvatskih zemalja i vladara navode u različitim oblicima, kao i da između mađarskih i hrvatskih povjesničara postoje brojni prijepori oko vjerodostojnosti velikog broja povijesnih izvora. S obzirom da u ovom radu naglasak stavljamo na ustavnopravna pitanja, stoga pokušavamo razjasniti različito nazivlje, povijesno razdoblje njegova pojavljivanja, kao i značenje.

Slavonija se kao upravno-teritorijalna jedinica pojavljuje u 11. stoljeću i tada je neprijeporno ustavnopravno povezana s Mađarskom i inkorporirana u sustav mađarskih županija i u ugarsku crkvenu organizaciju.⁴⁵ Hrvatskoj i Dalmaciji su mađarski kraljevi priznali tamo zatečeni pravni poredak, ali u Slavoniji njega nije bilo, pa je zato tamo vrijedilo mađarsko pravo. Naziv *Regnum Sclavoniae* izaziva i danas brojne rasprave. Sabor iz 1273. govori da se radi o „regnum totius Sclavoniae“, na kojemu su popisana prava regnuma i banata (*iura regni et banatus*). Zabunu donekle izaziva i činjenica da se ovo područje od sredine 13. stoljeća naziva regnumom, ali se u kraljevskom naslovu počinje rabiti tek skoro dva stoljeća kasnije. Akademik Lujo Margetić ne dvoji da se radi o regnumu, ali po njemu to nije oznaka za samostalnu, međunarodno priznatu državu kojoj je na čelu kralj, zato Slavonija nije kraljevina, ali ni kraljevstvo u smislu državnopravne tvorevine sa suverenitetom.⁴⁶ Odgovor na pitanje što bi regnum *Sclavoniae* mogao značiti pronalazi u srednjovjekovnim hrvatskim izvorima koje je prikupio Vladimir Mažuranić i definira ih kao „vladanje“. Temelj tog vladanja čini jedinstveni pravni sustav („*mos et consuetudo regni Sclavoniae approbata*“). Mišljenja smo da bi oznaka „regnum“ doista mogla biti oznaka vladanja, baš kao i „ducatus vel banatus“. Kada je Slavonijom vladao (mlađi) kralj, onda je bila regnum, a ako je na njezinu čelu bio dux (obadvojica su redovno potjecala iz kraljevske kuće) ili ban, onda je bila ducatus ili banatus.

Prijepori oko naziva „*tota Sclavonia*” i „*Regnum Sclavonie*” koji su učestali u 13. stoljeću, dijelom su se pokušali objasniti time što se riječ „*tota*” vjerojatno odnosi na cijelo područje od Drave do Jadranskog mora, dakle i na Dalmaciju i Hrvatsku, kao i na Slavoniju, svagdje gdje je vladao rex junior, herceg ili ban u kraljevo ime.⁴⁷ Razvidno je da se on obično koristi u spisima na području Zagrebačke biskupije, napose u titulama tamošnjih banova i hercega.⁴⁸ Tako primjerice 1268. u ispravama nalazimo izraze „*dux tocius Sclavonie et Croacie*”, „*dux tocius Sclavonie, Dalmacie et Croacie*”, „*dux tocius Sclavonie*”, odnosno „*dux Sclavonie, et Croatiae*”. Nešto

⁴³ Šimunjak F. op. cit. str. 69.

⁴⁴ II. Ulászlónak Második Decretuma. Corpus Juris Hungarici Magyar Törvénytár (1000-1526). 152. Corpus Juris Hungarici (oszk.hu). 2. XII. 2024.

⁴⁵ Podhrádczky, J., *Szlavóniáról mint Magyarország alkotmányos részéről*. Buda, 1837.

⁴⁶ Margetić, L., *Regnum Sclavoniae*, str. 93.

⁴⁷ Zett, R., *O imenu Slavonija*, (prevela Mica Orban Kljajić), *Scrinia Slavonica*. God. 13. br. XIII. Slavonski Brod, 2013., str. 495.

⁴⁸ Bali, T., op. cit. str. 126.

kasnije herceg Andrija u ispravama vezanima za Vesprimsku (Veszprém) biskupiju naizmjenično rabi titule „dux totius Sclavonie” i „dux totius Sclavonie, Dalmacie et Croacie”.⁴⁹ Sličnu tendenciju vidimo i kod banova, koji se nazivaju „banus totius Croacie” ili „banus totius Croatiae et Dalmatie”.⁵⁰ S tim u svezi Tomislav Bali smatra mogućim da se izrazi „tota”, i „tocius” ne odnose na „cijelo područje”, nego na vlast hercega ili bana nad određenim područjem.⁵¹ Ovo nam se objašnjenje čini logičnim.

4. KRALJEVINA SLAVONIJA (REGNUM SCLAVONIAE)

Naziv Regnum Sclavoniae kao oznaku zasebnog slavenskog kraljevstva mađarski autori negiraju tvrdeći da se radi o „zemlji” (ország) koju povijesni izvori spominju pod imenima *Tótország* i *Szlavónország*. Po njima, glede ustavnopravnog statusa Slavonije postoji analogija sa Sedmogradskom (Siebenbürgen, regnum Transsilvaniae, Erdélyország).⁵² S obzirom da se naziv „regnum Sclavoniae” uobičajeno koristio od 13. stoljeća na tri spomenute „gornjoslavonske” županije, koje su u 16. stoljeću preuzele naziv i kraljevska prava Hrvatske, stoga i u Hrvatskoj postoji prijemor oko toga je li Slavonija kraljevstvo.⁵³ Naime, uvriježeno mišljenje je da je samo Hrvatska (i Dalmacija) kraljevstvo, a da je Slavonija taj status dobila vezujući se uz Hrvatsku 1558. godine. Tada je nastao zajednički hrvatsko-slavonski sabor te je naziv države i pravni status Hrvatskog Kraljevstva prešao na tadašnju „Kraljevinu Slavoniju”.⁵⁴ Od 1745. se međutim, raniji naziv Slavonija proširio na područje požeške, srijemske i virovitičke županije, koje je kraljica Marija Terezija 1745. povjerila pod bansku upravu, te su time postale dijelom „Kraljevinah Hrvatske i Slavonije”. To je izazvalo dodatne prijepore, jer su Mađari tvrdili da su to starodavne mađarske županije, koje nemaju nikakve veze s „pravom” Slavonijom.⁵⁵ Kako su u Beču prihvatili hrvatsko nazivlje, tako se ime Slavonija proširilo na narečene tri županije. Mađarski politički krugovi su i nadalje ustrajno razlikovali „Gornju Slavoniju” (tadašnju Hrvatsku) od „Donje Slavonije” (spomenute tri

⁴⁹ Andreas dei gratia dux totius Sclavoniae, Dalmatiae et Croatiae... te Andreae incltyi ducis totius Sclavonie. Bali, T., *Slavonski meander*, str. 111.

⁵⁰ Zsoldos A., *Egész Szlavónia bánja*. U: Neumann Tibor (szerk.): *Tanulmányok a középkorról. Analecta mediaevalia I.* Budapest, 2001. str. 271–272, 276–281.

⁵¹ Pálffy, G., *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*. Boulder, Colorado, New Jersey, New York: Social Science Monographs–Wayne, Center for Hungarian Studies and Publications, Columbia University Press, 2009, str. 248.

⁵² Među prvim naseljima u kojima žive Tóti mađarski izvori spominju Medvedgrad (mađarski naziv mu je *Medvevár*) iz doba Arpadovića.

⁵³ Andrić, S., *Klaičev udio u raspravama hrvatske i mađarske historiografije*. U: Potonuli svijet – rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju, ur. Stanko Andrić, Hrvatski institut za povijest – podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2001. str. 64. Usp. Šimunjak, F. op. cit. str. 47.

⁵⁴ Pálffy, G., *Hrvatska i Slavonija u sklopu Ugarske Kraljevine u 16. i 17. st. (s posebnim osvrtom na političke, vojne i društvene odnose)*. U: Hrvatsko-mađarski odnosi 1102. – 1918., ur. Milan Kruhek. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2004, str. 122.

⁵⁵ Skenderović, R., *Uspostava granica Pečuške biskupije u Slavoniji tijekom prve polovice 18. stoljeća*, *Scrinia Slavonica* br.IX. Slavonski Brod, 2009., str. 407-429.

„mađarske županije”). Ovo razlikovanje je ukinuto Hrvatsko-ugarskom nagodbom, kada su Mađari „velikodušno” priznali virovitičku, srijemsku i požešku županiju kao Slavoniju, te su potvrdili da je ona dio „Kraljevinah Hrvatske i Slavonije”.⁵⁶ I hrvatski i mađarski povijesni izvori su katkad koristili naziv zemlje u jednini, a drugi put u množini. Službeni naziv je bio u množini, i u tom obliku se navodi i u Hrvatsko-Ugarskoj nagodbi. Prilikom pregovora o izmjenama i dopunama Zak. članka 1. iz 1868. godine, poznatijega kao Hrvatsko-ugarska nagodba, hrvatski zemaljski odbor je želio da se ozakoni naziv u jednini, tj. Kraljevina Hrvatska i Slavonija. Međutim, mađarski odbor je to odlučno odbio tvrdeći da se „sadašnji zakonski naziv” (Kraljevine Hrvatska i Slavonija) koristio stoljećima u diplomatskim ispravama, „a službeno ga je koristio i Hrvatski sabor, te u potpunosti odgovara sadašnjem javnopravnom statusu posestrima zemalja.”⁵⁷ Istina više se njezini stanovnici nisu nazivali „Harvati i Slavonci”, jer je nagodbom propisan hrvatski narod kao politički, pa su svi stanovnici ovih kraljevina bili politički Hrvati. Osim naziva Kraljevina Slavonija ove tri županije su preuzele i njezin grb, zastavu i sva prava, čime im je pripadao i status „zemlje”.⁵⁸

Ozakonjivanje „regnuma” dogodilo se na Slavonskom saboru (*Congregacio Regni totius Sclavonie generalis*) održanom u proljeće 1273. godine u Zagrebu pod predsjedanjem slavonskog bana (*banus totius Sclavoniae*) Máté Csáka. Ovaj sabor održan je samo šest godina nakon što je u Mađarskoj održana prva takva staleška skupština, koja je za cilj imala ograničiti kraljevsku vlast. U ispravi izdatoj 19. ili 20. travnja 1273. bilježi se da su na saboru Kraljevine Slavonije (*in congregatione regni totius Sclavonie generalis*) plemići i kaštelski kmetovi (*nobiles et jobagiones castri*) u pisanom obliku zabilježili prava kraljevine i banovine (*iura regni et banatus*) te su od bana zatražili da on i njegovi suci ta prava poštuju pri suđenju. Prema svjedočanstvu saborskog pečata službeni naziv sabora bio je *universitas nobilium regni Sclavoniae*, a prema saborskim zapisnicima (*protocolli*) puni naziv je glasio *Generalis congregatio dominorum statutum et ordinum Regni*.

Zakoni doneseni na Slavonskom saboru imali su jednaku snagu, kao i oni doneseni na ugarskoj diaetai. O tomu zorno svjedoči kraljevski dekret iz 1492. godine, kojim je posebno potvrđeno 108 ugarskih zakona, nakon njih je potvrđeno

⁵⁶ Vidi opširnije: Heka, L., *Hrvatsko-ugarski javnopravni prijepori*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, sv. 63, br. 5-6. Zagreb, 2013., str. 1257-1292.

⁵⁷ FI, 1872. III. kötet • 157-204. sz. A horvát ügyben kiküldött magyar országos bizottság válasza a horvát-szlavón országos bizottság által előterjesztett javaslatokra – Odgovor mađarskog zemaljskog odbora na prijedloge hrvatskog kraljevinskog odbora, str. 40-51.

⁵⁸ Kosnica, I., *Hrvatsko-ugarska nagodba i simboli hrvatskog identiteta*, str. 93-118.

jedanaest slavonskih zakona.⁵⁹ Njima se reguliralo plaćanje poluporeza, što je kasnije postalo hrvatsko municipalno pravo, pitanje kraljevske soli (u Mađarskoj je sol bila kraljevski regale) te plaćanje tridesetine. Zak. čl. VIII. propisuje da kralj mora potvrditi sva prava i privilegije dobivene „od preslavnih kraljeva Slavonije”, odnosno od „predšasnika Njegova Veličanstva”.⁶⁰

Neprijeporna je povijesna činjenica da je Slavonija postojala kao posebno područje od konca 11. stoljeća, da je od polovine 12. stoljeća kralj na čelo te teritorijalne jedinice nerijetko imenovao svoje sinove kao jamstvo da će na području između Drave i Save imati svoje zaleđe i oslonac. O tomu da je Slavonija i gospodarski bila jača od Ugarske svjedoči činjenica da je prilikom odlaska Andrije II. na hodočašće u Svetu Zemlju slavonski novac bio vrijedniji od mađarskog.⁶¹

Prvorođeni sin kojega je mađarski kralj (rex senior) *želio za svoga nasljednika bio bi okrunjen kao dječak (rex junior)* i u tom slučaju je Hrvatskom i Dalmacijom ili Slavonijom vladao kao rex, a kraljevi mlađi sinovi su nosili naslova hercega, duxa i tada je područje kojim su samostalno vladali nosilo naziv ducatus. Ako nije bio imenovan herceg, onda je vlast u kraljevo ime obnašao ban, iako se znalo događati da je i herceg imao svoga bana, pa se područje nazivalo *ducatus vel banatus*. S obzirom da se kod promjena vladara trebao mijenjati i naslov zemlje i titula nositelja vlasti, stoga su nerijetko netočne oznake koje se odnose na status Slavonije (regnum, ducatum ili banatus). Tipičan primjer je naslov prvoga poznatog hercega Béle koji 1142. nosi naslov „dux Slavoniae”, godinu dana kasnije ga isprava Géze II. bilježi kao „bana Tótországa”, da bi 1157. opet nosio naslov „dux Slavoniae”.⁶² Od 1163. je ovo područje pod vlašću kralja Stjepana IV., zatim kralj Bela III. povjerava punu vlast nad Slavonijom svome provorodencu Emeriku. Kako je on već bio okrunjen za rex iuniora, zato je teritorij kojim vlada nazvan regnum, pa puni naslov rex iuniora glasi: „*Aimericus rex Hungarie et Sclavoniae*.”⁶³ Bio je to prvi put da se Slavonija naziva regnumom. Upravo to nam svjedoči o tijesnoj vezi regnuma Sclavoniae s institucijom mlađeg kraljevstva. Andrija II. je kao drugorođeni kraljev sin nosio naslov „dux Croatiae et Dalmatiae”, ali je ipak stupio na kraljevsko prijestolje nakon

⁵⁹ Zak. čl. I. iz 1492. „*Da se Slavonija održi u starim slobodinama kraljevim*”; Zak. čl. II. „*U Slavoniji se prema broju vrata mora prikupiti polovica poreza od onoga koji se ubere u Ugarskoj*”; Zak. čl. III. „*o komorama soli Slavonije*”; Zak. čl. IV. „*komornici kraljevske soli ne smiju tražiti sol u kućama stanovnika*”; Zak. čl. V. „*kraljevska i morska sol mogu se zamijeniti žitaricama*”; Zak. čl. VI. „*vina, žitarice i životinje mogu se iznositi iz zemlje i prodavati uz plaćanje tridesetine*”; Zak. čl. VII. „*tridesetina se mora sabirati na starim mjestima, po starom običaju; ipak ne treba uzimati tridesetinu od sitnih stvari koje vrijede manje od jednog forinta*”; Zak. čl. VIII. „*Da kraljevsko veličanstvo potvrdi sve povlastice*”; Zak. čl. IX. „*županima je dopuštena izvršba samo uz pismo dobiveno od suda ili stanovnika zemlje*”; Zak. čl. X. „*za povrat zaposjednutih dvoraca, kaštela i posjeda mora se držati istog pravila kao u Ugarskoj*”; Zak. čl. XI. „*naknada štete nanesene plemićima i drugima nakon smrti kralja Mátyása može se tražiti na isti način kao i u Mađarskoj. Ezer év törvényei (jogtar.hu)*.”

⁶⁰ Beuc, I., *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1.945)*. Arhiv Hrvatske, Zagreb, 1969. str. 60.

⁶¹ Palugyay, I. op. cit., str. 18.

⁶² Rátkay, G., *Memoria Banorum*. Viennae, 1652., str. 64.

⁶³ Rupp J., *Magyarország ekkorig ismeretes pénzei*, Athenaeum, 1842. str. 42.; Auvray, L., *Les registres de Grégoire IX : recueil des bulles de ce pape* 4, Boccard, Paris, 1955., str. 8.

smrti njegova starijega brata Emerika 1204. godine. Kad se zakraljio, naslov duxa je 1209. na zamolbu supruge Gertrude od Merana, dodijelio njezinom bratu kalačkom nadbiskupu Bertholdu.⁶⁴ Andrija II. je 1220. predao Slavoniju u ruke prvorođenom sinu i rex iunioru Béli IV. koji je ovdje vladao kao pravi kralj sa svojim dvorom. U jeku borbi za prijestolje koje je vodio sa svojim prvorođencem, kralj Andrija je Belu premjestio u Sedmogradsku, a svoga drugorođenog sina Kolomana je imenovao za „dux” Slavonije. Koloman je poginuo u boju s Tatarima, pa je privremeno upravu vršio ban, a zatim je 1246. Bela IV. za hercega postavio svoga sina Stjepana V. Iako je on godinu dana ranije okrunjen za kralja ipak je vladao kao dux. Objašnjenje za ovu kraljevu odluku mogla bi biti činjenica kako je Stjepan V. tada bio dječak i vjerojatno mu Bela IV. nije htio prepustiti kraljevsku vlast u po njega važnoj Slavoniji. „Dux totius Sclavoniae” bio je 1260-1264. Bela, drugorođeni sin Bele IV. (umro je 1269.), zatim je nakon razdoblja banovanja 1286. godine „dux Sclavoniae” postao Andrija III. (Endre, mlađi sin Stjepana V.). On je kao zadnji Arpadović okrunjen 1290. za mađarskoga kralja. Slavoniju je povjerio na upravljanje svojoj majci (*regina senior*) *Tomasini Morosini, koja je jedina nosila naslov ducissa (tocius Slavoniae)* u razdoblju od 1290. do 1297. Zatim je po majčinoj želji dužnost duxa povjerio svom ujaku Albertu Morosiniju.

U vrijeme borbe za vlast između Arpadovića i Anžuvina, Slavonija je dospjela u centar zbivanja, naročito u vrijeme Ludovika I. Velikoga (1342.-1382.). Tada su naslov hercega Slavonije nosili Stjepan Anžuvina (1349. – 1354.), Margareta Bavarska u ime sina Ivana (1354.-1356.), Ivan Anžuvina (1356.-1360.) i Karlo Drački (1369.-1376.). Ludovik I. Veliki je Zak. člankom 1351:XII. o oslobođanju od plaćanja kunovine („poreza na kožu“ zvanog „Bansul Mora”) propisano da su Slavonci „kao i drugi plemići u ostalim našim krajevima“ oslobođeni plaćanja bilo kakvih drugih poreza, „kojih je plaćanje do sada bilo uobičajeno“.⁶⁵ Neki autori u tom zakonu od samo dva članka „iščitavaju“ kraljevu sklonost da izjednači položaj Slavonije sa statusom Ugarske, o čemu nema ni govora. Naime, zakoni iz 1351. odražavaju težnju srednjeg plemstva, kontinuirano prisutno od 13. stoljeća, da zaštiti svoj položaj od sve većih pritisaka baruna i grofova (veri barones). U tom cilju se srednje plemstvo pozivalo na Zlatnu bulu iz 1222. godine, koja je bila jedan od značajnih rezultata njihove borbe na ovom polju. Iako ovi zakoni ne izjednačavaju ovlasti Hrvatske i Slavonije, ipak približavaju i povezuju srednjovjekovnu Slavoniju s Požeškom i Vukovskom županijom. Valja priznati da je poveznica među njima ponajprije kunovina (marturina), kao starodavni slavenski porez, ali i način plaćanja. Istodobno upućuje i na to da su stanovnici tih dviju „donjoslavonskih“ županija Hrvati (Slavonci).

Poslije Ludovikove smrti 1382. godine uslijedile su borbe za prijestolje u Hrvatskoj i Bosni, pad Dalmacije u mletačke ruke, te učvršćivanje dviju moćnih

⁶⁴ Szalay, L., *Magyarország története. I. k.* Lipcse (Leipzig), 1852., str. 273. https://real-eod.mtak.hu/3929/1/16424_1.pdf (11. XI. 2024.).

⁶⁵ 1351. évi XII. törvénycikk hogy a Dráva, Száva között lakó, valamint a pozsegai és valkói nemesek is a nyestbóradó fizetése alól mentesek legyenek. [https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=35100012.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D3#](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=35100012.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D3#.). 5. XII. 2024.

obitelji u Slavoniji: Celjskih i Hunyadyjevih. Oni su nosili banske naslove u Hrvatskoj i Dalmaciji odnosno Slavoniji, a gdjekad i skupni naslov „tocius“ Sclavoniae. Naslov duxa zadnji put se javlja u vrijeme kralja Matije Korvina, koji je pokušao osnažiti položaj Slavonije u odnosu na Mađarsku, nastojeći osigurati svome nezakonitom sinu Ivanišu Korvinu vlast na području s druge strane Drave, gdje mu je darovao mnoge posjede. Usto je 1476. ujedinio bansku čast u Hrvatskoj, Dalmaciji i Slavoniji, što je dijelom bila i posljedica činjenice da se tako mogla jednostavnije organizirati obrana od prodora Osmanlija. Kralj Matija je 1486. ponudio Friedrichu III. da će mu vratiti zauzeta područja Štajerske i Koruške, da će mu mađarski redovi i staleži prisegnuti na vjernost i osigurati Habsburgovcima nasljedstvo na kraljevskom prijestolju, ukoliko car učini Ivaniša Korvina kraljem Hrvatske i Bosne.⁶⁶ Bio je, dakle, spreman razdvojiti Hrvatsku od Mađarske kako bi sinu osigurao prijestolje. Ivaniš Korvin je bio herceg Slavonije od 1490. te ban Hrvatske i Dalmacije (1495.–1498. i 1499.–1504.). Jamačno su tada već Hrvatska, Dalmacija i Slavonija postale jedna cjelina, premda to još nije formalizirano.

Vladislav II. Jagelović je regnum Sclavoniae proglasio zemljom kojom vladaju kraljevi sinovi (*Appanagenland*), te je 1492. u Budimu proglasio zakone kraljevine Slavonije („*Articuli Regni Sclavoniae*“), izrekavši da će Ivaniš Korvin obnašati vlast kao „dux Slavoniae“. Ti Articuli se ističu kao propis u kojemu se Vladislav II. prvi put naziva kraljem Slavonije, što neki dovode u pitanje, tvrdeći da se regnum Slavoniae spominje i u nekim ranijim ispravama. Kao dokaz navode Zak. članak 1439:VII.⁶⁷ Međutim, barem u mađarskoj verziji toga zakona nema spomena o regnumu, nego se koristi izraz „zemlja“, dakle, „Szlavonország“.⁶⁸ Kralj Vladislav II. Jagelović je 1495. u Virovitici okupio slavonske redove te je Ivaniša Korvina imenovao za bana Slavonije i Hrvatske (do tada je bio dux), a sebe je prozvao „kraljem Slavonije“ („*Tótország királya*“). Naredne godine je svojoj kraljevini darovao i grb (kuna u trku između Drave i Save). U ispravi koju je tom prigodom izdao u više navrata stoji formulacija „Regnum Nostrum Slavonie“ te se definira njezin položaj („*Nam Regnum hoc inter Savum et Dravum constitutum...*“).⁶⁹ Mađarski autori su skloni mišljenju da je kraljevski naslov i davanje grba reakcija na titulu hercega Slavonije koju je nosio Ivaniš Korvin, jer je Vladislav II. ozakonio da on stoji iznad Ivaniša Korvina i da suvereno vlada Slavonijom. Davanje grba svojoj novoj kraljevini jamačno treba promatrati i kao poruku Habsburgovcima, svojim glavnim političkim suparnicima, da Slavonija stoji u zajedništvu s Ugarskom. Naime, ozakonjivanje slavonskog grba koincidira s nastankom hrvatskog grba. Danas već i hrvatska historiografija i pravna povijest prihvaćaju tezu da je hrvatski grb s

⁶⁶ Kubinyi, A., *Mátyás király*. Vince Kiadó, Budapest, 2001, str. 120.

⁶⁷ 1439. évi VII. törvénycikk a kamaranyereségről, az ötvenedről és a nyestbőradókról i <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=43900007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D3# 9. XII. 2024>.

⁶⁸ Spomenuti zakon je opet uveo marturinu kao porez („kako je bilo uobičajeno u vrijeme nekadašnjega kralja Ludovika“), pa se u tom kontekstu odvojeno spominju Mađarska (Ugarska), Erdelj i „Szlavonország“ (2. § zakona).

⁶⁹ Palma, F. K., *Specimen Heraldicae Regni Hungariae specimen, regia, provinciarum, nobiliumque scuta complectens*. Trattner, Vindobonae, 1796, str. 59-62. <https://real-r.mtak.hu/2065/ 2. XII. 2024>.

crvenim i srebrenim (srebrenim i crvenim) kvadratićima kreacija Habsburgovaca, da je nastao u Innsbrucku 1495 godine.⁷⁰ Ovo mišljenje mađarski autori zastupaju već duže od dva stoljeća.⁷¹ Nedvojbeno je da se dva najstarija prikaza hrvatskog grba nalaze u sjedištu Maksimilijana Habsburgovca u Innsbrucku, odnosno u Crkvi Sv. Sebald u Nürnbergu (na tzv. Carskom prozoru). Razvidno je kako je kuća Habsburg nastojala ojačati ulogu Hrvatske kao caru naklonjene zemlje u odnosu na Slavoniju, imajući u vidu neskrivenu sklonost ove potonje prema Ugarskoj. Izbor Ferdinanda Habsburgovca na Cetinskom saboru 1. siječnja 1527. za hrvatskoga kralja i nešto raniji izbor Ivana Zapolje na Slavonskom saboru potvrđuju da su dvije hrvatske kraljevine bile podijeljene oko odabira kralja.

5. REX JUNIOR KAO VLADAR SLAVONIJE

Vladanje Bele IV. označava prekretnicu u pogledu pravnog statusa Slavonije, jer od tada više nema posebne krunidbe za hrvatsko-dalmatinskoga kralja, pa je mađarski vladar automatski postajao i hrvatski kralj. Primogentura je prihvaćena kao oblik nasljeđivanja prijestolja, pa nema više ni institucije mlađega kralja. Slavonija i Hrvatska se postupno ujedinjuju, prvo putem zajedničkog kraljevskog namjesnika (bana), a kasnije i putem teritorijalnog povezivanja. Kralj nije boravio u Hrvatskoj i Slavoniji, koje su se nalazile daleko od državnog središta, osim toga su u priobalju postojale stalne razmirice s Mlečanima, stoga se pokazalo nužnim da Mađarska na području preko Drave ima organe vlasti koji će rješavati državne probleme i organizirati obranu zemlje. Naziv regnum koji je izvorno imala samo Hrvatska i Dalmacija, postupno postaje općeprihvaćen i kao oznaka za Slavoniju. Iako ona nije imala krunu, njome je *često vladao* poseban rex, pa se naziv regnum udomaćuje kao oznaka za područje kojim rex vlada. Budući da se Slavonija naslanjala na Ugarsku s kojom je *činila* ustavnopravno jedinstvo, a da je Hrvatska (i Dalmacija) još uvijek imala želju za osamostaljivanjem, stoga je bilo logično da Ugarska podupire ustrojavanje središnje vlasti hrvatskih zemalja upravo u Slavoniji. To je kasnije pomoglo ujedinjavanju Hrvatske i Slavonije i premještanju organa vlasti na prostor između Drave i Save. Od 1558. postoji samo jedan hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban (umjesto ranija dva), te jedan sabor.

Koncept mlađeg kraljevstva predstavljao je oblik podjele vlasti tijekom srednjovjekovne mađarske povijesti. Njegova je bit bila u tome da je kralj (Koloman, Andrija I., Andrija II. i Béla IV.) vlast dijelio s prvorođenim sinom u pojedinim autonomnim područjima (Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Sedmogradska).⁷² U biti je rex senior zadržao vlast u svojim rukama, ali je svom prvorođencu, dočim je odrastao, dao poseban teritorij na upravljanje s punim kraljevskim ovlastima. No, za razliku od rexa seniora, vlast mlađeg kralja nije bila nasljedna, nego

⁷⁰ Božić, M. ; Čosić, S., *Nastanak hrvatskih grbova / Podrijetlo, povijest i simbolika od 13. do 16. stoljeća*. U: Gordogan, Sv. 15 (34), br. 35-36 (79-80), Zagreb. 2017, str. 35.

⁷¹ Pálma F. K., op. cit., str. 65. Usp. Palugyay I. op. cit. str. 47.

⁷² Mezey B. (ured.) op.cit., str. 101.

samo privremena. Rex senior je zadržao pravo slobodnog odlučivanja o načinu obnašanja vlasti u cijeloj državi, pa je tako mogao premjestiti mlađega kralja iz jedne autonomne zemlje u drugu. Zoran prijer za to je Bela IV. koga je otac Andrija II. iz Hrvatske poslao u Sedmogradsku.⁷³ Ostaje upitno jesu li mlađi kraljevi imali stvarnu vlast prije punoljetnosti, ili su ju tek tada stjecali.

Rex iunior je na području koje mu je otac povjerio imao punu kraljevsku vlast, svoj vlastiti dvor, vladu, ovlasti za ratovanje, donosio je zakone, uredbe, sklapao ugovore, sudio je u sporovima, a usto je imao pravo davanja posjeda i kovanja novca.⁷⁴ Mlađi kraljevi su imali svoje kancelare, dvorske dostojanstvenike i državne magnate (veri barones), njihove odluke ničim nisu bile ograničene, vladali su „proprio nomine”. Kancelarija mlađeg ugarskog kralja (*cancellarius regis iunioris*) bila je središnji organ kraljevske vlade, te je na području Hrvatske i Slavonije u slučaju sukoba nadležnosti s kraljevskom kancelarijom, *cancellarius regis iunioris uživao* prednost.⁷⁵ Mlađi kraljevi su pimali sve ovlasti kao pravi suvereni vladari. Rex iunior okrunjen je još za života svoga oca, ali je prihvatio prvenstvo svoga oca. Ovo stanje potrajalo je do očeve smrti, kada je naslijedio prijestolje, čime je automatski prestajala institucija mlađeg kraljevstva. Tada je uslijedila nova (druga) krunidba, kojom je kralj preuzimao vlast u cijeloj zemlji.

U Mađarskoj je ovaj način nasljeđivanja vlasti prvi uveo Andrija I., koji je 1057. okrunio svog sina Salomona za kralja, želeći mu time osigurati vlast po načelu primogeniture. Naime, tada su se u zemlji vodile borbe za prijestolje, na koje su kraljeva braća imala pretenzije po načelu seniorata, koji se u državi očuvao do 13. stoljeća. Na tom tragu je prvi hrvatsko-ugarski kralj Koloman 1105. okrunio svog tada četverogodišnjeg sina, Stjepana II. Naredni rex iunior bio je Emerik (Imre), koji je 16. svibnja 1182. okrunjen za kralja i bio je prvi rex iunior koji je uz svoj kraljevski naslov od oca dobio i stvarnu vlast te zaseban teritorij na kojemu je vladao.⁷⁶ *Béla III. mu je naime*, 1194. godine povjerio kraljevsku vlast nad Hrvatskom i Dalmacijom.⁷⁷ Postoje potvrde o tomu da je tada dvadesetogodišnji Emerik 1194. ponovo okrunjen, što upućuje na to da se ta krunidba dogodila hrvatskom kraljevskom krunom. No

⁷³ Zsoldos A., *István ifjabb király és Erdély (Adatok az 1264–1265. évi belháború kezdetének meghatározásához)*. U: Erdélyi Múzeum. God. 67. Sv. 3-4. Kolozsvár (Cluj Napoca), 2005., str. 18.

⁷⁴ Slavonski ban Stjepan od roda Gut-Keled je oko 1255. s kraljevim dopuštanjem počeo kovati slavonski srebrni novac, banski denar ili banovac (*denarius banalis*), s likom kune u trku i natpisom *moneta regis pro Sclavonia*.

⁷⁵ Kancelari kraljevića Bele bili su: *Heymon (1220-22)*, zagrebački biskup *Matija (1224-35)*, za vrijeme Stjepana kancelari su bili: *Filip (vacki biskup, 1257.)*, kalački nadbiskup *Smaragd (1258-65.)*, zatim prepozit *Alba Iuliae Nikola (Miklós)*, te kalački nadbiskup *Stjepan (1266, +.-1270.)*.

⁷⁶ Ipak su borbe za prijestolje potrajale sve do 13. stoljeća. Posebno su došle do izražaja potkraj 12. stoljeća kroz sukob Emerika i Andrije, dvojice sinova Bele III. i antiohijske kneginje Ane Chatillon.

⁷⁷ U ispravi koja nosi nadnevak 5. srpnja 1194. stoji „*regnante...Bela...et Henrico filio eius bis coronato Dalmatiam et Croaciam feliciter gubernante*”, a u ispravi datiranoj 9. srpnja 1194. pak: „*regnante...Bela...et Almerico filius (!) eius super Dalmatiam et Chroatiam*”. Originalne isprave nalaze se u zadarskoj pismohrani. Vidi Šišić, F., *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1974., str. 184.

za ovu tvrdnju nemamo pouzdana dokaza. Nakon smrti Bele III. 1196. godine⁷⁸ Emerik je stupio na prijestolje 1196. godine, nakon očeve smrti. Protiv njega se pobunio mlađi brat Andrija te ga je 1197. porazio u boju kod Mačkog u Slavoniji (Križevačka županija).⁷⁹ Premda se obično naglašava da je Andrija želio osvojiti svekoliku vlast, činjenice govore da je on za sebe htio pridobiti samo Hrvatsku i Dalmaciju te Ramu (Bosnu). Naime, tada se već uobičajilo da je u nedostatku mlađeg kralja vladanje nad Hrvatskom i Dalmacijom pripadalo hercegu, bilo da je on budući prijestolonasljednik, ili pak njegov mlađi brat. Zato se Andrija donekle zadovoljio time što mu je brat priznao pravo na hrvatske zemlje, pa stoga nije osporavao Emerikov kraljevski naslov.⁸⁰ Kralj je, dakako, želio pokazati da je on vladar u zemlji, te je 1199. na bojnopolju porazio brata, koji je sklonište našao kod štajerskog i austrijskog vojvode Leopolda VI. Papa je naredne godine izmirio dvojicu braće. Emerik je prije smrti 1204. godine dao okruniti svoga sina Ladislava III., usto je zapriseгнуo svoga mlađega brata Andriju da će njegova sina u svemu podupirati. Međutim, dječak je već naredne godine umro, pa je njegov stric okrunjen za kralja 29. svibnja 1205. godine kao Andrija II.⁸¹

Za razliku od ranijih kraljeva koji su svoje prvorodence dali okruniti kako bi im osigurali nasljedno pravo na krunu, općeprihvaćeno stajalište je da to nije bio slučaj s Béloom IV. On je također bio okrunjen kao rex junior za vladavine svoga oca Andrije II. 1214. godine, ali ne po očevoj želji, nego na pritisak plemstva. O tomu svjedoči i kraljevo pismo papi Inocentu III.⁸² Béla IV. je preuzeo vladanje nad Slavonijom oko 1220. godine.⁸³ Kralj ga je 1226. opozvao iz Slavonije i dao mu Sedmogradsku, dok je na čelo područja između Drave i Save postavio Stjepana i dao mu naslov „dux totius Sclavonie”.

Prvo spominjanje Kraljevine Slavonije vezuje se uz duxa (hercega) i kraljevića Kolomana (1208. – 1241.), mlađega sina kralja Andrije II. i kraljice Gertrude Andechs-Meranski, te mlađega brata kralja Bele IV. (1235-1270.).⁸⁴ Kada je njegov otac osvojio Galiciju za njenoga prvoga kralja (1214. ili 1217.) ustoličio je svoga

⁷⁸ Kralj Bela III. umro je 1196. tijekom priprema za križarski rat. Pokopan je u Stolnom Biogradu, a njegovi zemni ostatci su 1848. prenijeti u budimsku crkvu Svetog Matije (Mátyás-templom). Kako se zavjetovao poći u križarski rat, a to nije učinio, stoga je svoj zavjet prenio na mlađega sina Andriju.

⁷⁹ Szabados, Gy., *Imre és András*. Századok, 133. évf. 1. sz. Budapest, 1999, str.85-111.

⁸⁰ Dümmerth, D., *Az Árpádok nyomában*. Panoráma. Szombathely, 1977, str. 381-382.

⁸¹ Bán P., *Magyar történelmi fogalomtár*. Gondolat, Budapest, 1989, str. 204.

⁸² Andrija II. se 1214. žali papi Inocentu III. zbog „conspiratores et infidelitatis machinatores [...] filium nostrum nobis viventibus et nolentibus in regem sibi praeficere vel coronare attentaverint” (Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Stud. et op. Georgii Fejér. Budae 1829–1844. – III/1. 165.). To se dogodilo bez obzira na kraljevo protivljenje, jer sam kralj Andrija još iste godine u jednom pismu svoga sina nazivao kraljem (rex). Vidi: Érszegi, G., *Eine neue Quelle zur bulgarischungarischen Beziehungen während der Herrschaft Boris*. Bulgarian Historical Review sv. 3. 1975., str. 96.

⁸³ Prva povelja u kojoj se spominje Slavonija datira iz 1220. i odnosi se na slobode varaždinskih hospesa. U njoj se Bela IV. bilježi kao „Dei gracia Hungarie, Croacie, Dalmacie, Rame, Servie Lodomerieque illustrissimi regis Andree filius, rex”. Szentpétery, I.; Borsá, I. (ured.), *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II*. Budapest, 1923–1987. Attila Zsoldos se slaže da je pouzdanost ovog izvora upitna, pa upućuje na drugu ispravu iz 1222. godine, u kojoj se mladi kralj naziva „Dei gracia rex, filius regis Vngarie et dux totius Sclavonie”. Vidi: Zsoldos A., *István ifjabb király és Erdély*, str. 18.

⁸⁴ Wertner, M., *Az Árpádok családi története*. Nagybecskerek, 1892. str. 448.

drugorođenoga sina.⁸⁵ No, Rusi su ga dvije godine kasnije zarobili. Nakon puštanja na slobodu vratio se u domovinu, gdje mu je otac kao hercegu prepustio upravljanje nad Slavonijom. Zato se Koloman u ispravi iz 1228. naziva „rex Ruthenorum et dux tocius Sclavoniae“. Premda svoju zemlju 1232. naziva „regnum nostrum Sclavoniam“, on je i nadalje „dux tocius Sclavoniae“.⁸⁶ Kada je Bela IV. poslije očeve smrti, 1235. ponovo okrunjen, te je preuzeo punu vlast u zemlji, ostavio je Kolomana na čelu Slavonije (kasnije Hrvatske).⁸⁷ Herceg je svoju odanost Slavoniji pokazao 1241. kada je teško ranjen u boju s Mongolima (Tatarima), pohitao u svoju zemlju i tamo umro.⁸⁸

Bela IV. je bio zadnji kralj koji se moжебitno okrunio za hrvatskoga kralja, iako nije isključeno da je zasebna krunidba ugarskih vladara za kraljeve Hrvatske i Dalmacije prestala već u vrijeme Andrije II. Razlog tomu treba tražiti u definitivnom prihvaćanju primogeniture kao načina nasljeđivanja, ali je moguće je da je postojao i neki drugi, nama nepoznati razlog za to.⁸⁹ Mongoli su sredinom travnja 1241. zauzeli Peštu i nastavili pustošiti po Ugarskoj, na što je Bela IV. sa svojom obitelji utočište potražio u Zagrebu, a odlazak osvajačke vojske dočekaio je u Trogiru.⁹⁰ Po povratku u zemlju je 1245. godine šestogodišnjeg Stjepana V. dao okruniti za zadnjega rex juniora (bio je dux Slavonije do 1257.).⁹¹ Kada je 1270. postao ugarski kralj, tada je definitivno prihvaćeno da se prijestolje nasljeđuje po načelu primogeniture.

Koncept „ducatusa“ razlikovao se od ovlasti „mlađeg kralja“ po tome što dux nije bio okrunjeni kralj, nego je nad teritorijem s posebnom upravom vladao temeljem kraljevog imenovanja, i to kao član kraljevske obitelji (često kao mlađi brat rex iuniora).⁹² Zato veli herceg Andrija 1198. godine: „ducali serenitati jura et dispositionis regni siti licet... disponere“.⁹³ Imenovanje za hercega nije bilo stalno, nego privremeno-povremeno. Ako na čelu Hrvatske ili Slavonije nije bilo hercega, onda je u kraljevo ime ban upravljao autonomnim područjem.

⁸⁵ Postoje prijepori oko datuma početka vladanja. No, u mađarskoj historiografiji je prihvaćena 1217. godina kao trenutak kada ga je ostrogonski primas okrunio za kralja Galicije. Vidi: Kristó Gy., *Az Aranybullák évszázada*, Gondolat, Budapest, 1981.

⁸⁶ Margetić, L., *Regnum Sclavoniae (1228-1492): Vladanje*, str. 91.

⁸⁷ Zsoldos A., *Az ifjabb király országa. Századok*, 139. évf. (2005) 2. sz. str. 243–244.; Zsoldos, A., *Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években*. Budapest, 2007. str. 24–25.

⁸⁸ Herceg Koloman umro je u Čazmi ili Kloštar Ivaniću od rana zadobijenih u bitci na rijeci Šajo (mađarski: *Muhi csata*, slovački: *bitka pri rieke Slaná*) protiv Mongola, koji su tada prodrli u Ugarsku i Hrvatsku.

⁸⁹ Tomašić, N., *Temelji državnoga prava kraljevstva hrvatskoga*, II. izdanje, Zagreb, 1915, str. 120-124.

⁹⁰ Kristó, Gy., *Az Árpád-kor háborúi*; Zrínyi Kiadó, Debrecen, 1986. str. 121.

⁹¹ Béla IV. u ispravi s nadnevkom 10. siječnja 1246. upućuje na krunidbu svoga sina: „cum igitur in medio regni nostri Albae coronato per divinum clementiam charissimo filio nostro Stephano rege et duce totius Sclavoniae pro tribunali sederemus.“ *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. I–II*. Ed. Richard Marsina. Bratislavae 1971–1987. II. 149. Citira Zsoldos A., op. cit. str. 18.

⁹² U Slavoniji su kao „mlađi kraljevi“ vladali kasniji ugarsko-hrvatski kralj Bela IV. (1220.-1226.), herceg Koloman, mlađi brat Bele IV. (1226.-1241.), herceg Stjepan, kasniji kralj Stjepan V. (1246.) i herceg Bela, mlađi sin Bele IV. (1261.-1269.). Naslov hercega (*vicarius regis*, ili *dux totius Sclavoniae, Croatiae et Dalmatiae*) nosili su i Albertino Morosini, ujak kralja Andrije III. (1297.-1300.), Stjepan (mlađi brat Ludovika I., 1350.-1354.), Karlo II. Drački (1369.-1376.) i Ivaniš Korvin (1490.-1497.). i herceg Bela, mlađi sin Bele IV. (1261.-1269.).

⁹³ Gruber, D., op. cit., str. 79.

Na temelju narečenoga, čini nam se logičnim da je okrunjeni „rex iunior” pridonio nastanku Kraljevine Slavonije („regnum Sclavoniae”), kao naziva za teritorij kojim on kao rex vlada.

6. UMJESTO ZAKLJUČKA

U ovom radu smo ponudili mogući odgovor na pitanje zašto je Slavonija nosila naziv regnum, iako nije imala svoga kralja, ni kraljevsku krunu. Uzimajući u obzir činjenicu da su mlađi kraljevi (rex iunior) u Slavoniji doista vladali kao kraljevi, da su imali svoj dvor, kraljevsku kancelariju, vladu i sve druge prerogative vlasti, čini nam se vjerojatnim da je udomaćivanje naziva „regnum Sclavonia” vezano i za tu činjenicu. Njime se označavalo da područje kojim vladaju kraljevi jest „regnum”, a kada njime upravlja dux, onda je ducatus, odnosno banatus ukoliko je kraljev namjesnik ban. Već smo spomenuli da su postojala povijesna razdoblja u kojima je herceg imao i bana, pa bi se tada moglo govoriti o nazivu ducatus vel banatus. Zoran primjer za ovaj zaključak jest slučaj hercega Kolomana, koji u ispravi iz 1232. piše da je Slavonija „naše kraljevstvo” (*...in regnum nostrum videlicet Sclavoniam...*), premda on sam vlada njime kao „dux”.⁹⁴ Kraljevstvo se spominje i u listini od 9. travnja 1424. u izrazu „*regni Sclavonie banus*”.⁹⁵ Pored navedenog je od 1442. Kraljevina Slavonija u Ugarskom saboru bila kolektivno zastupana kao plemićka zajednica (*universitas nobilium regni Sclavonie*). Iako se smatra da ne treba pridavati javnopravno značenje činjenici što privremeni nositelj kraljevske vlasti vlada pojedinim područjem, nama se čini da je koncept mlađeg kralja pridonio nastanku regnuma Sclavoniae. Naslov rex iuniora nosilo je samo pet kraljeva, pa stoga mnogi ne uočavaju razliku s „ducatusom”, iako „rex iunior” i „dux” nisu iste funkcije. Institut mlađeg kralja predstavljao je oblik podjele vlasti tijekom srednjovjekovne mađarske povijesti. Njegova je bit bila u tome da je kralj (Andrija I., Andrija II. i Béla IV.) svoju vlast u nekim zasebnim područjima države (Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Bosna), dijelio sa svojim sinom ali je vlast mlađeg kralja bila samo privremena i nije se nasljeđivala. Rex iunior je prihvatio vrhovnu vlast svoga oca (rex senior), a kada bi naslijedio očevo prijestolje, automatski je prestao biti mlađi kralj.

Vladislav II. Jagelović je 1492. u svoj kraljevski naslov uvrstio i naslov „kralj Slavonije”. To je bilo motivirano s jedne strane time što je kralj sugerirao da stoji iznad hercega Ivaniša Korvina, kojemu je Slavonija bila obećana, a s druge strane je Slavonija dobila jednakopravni status kao Kraljevina Hrvatska i Dalmacija. To je ugarskom kralju bilo po volji i zato što je u borbi za prijestolje mogao računati na Slavoniju, koja je tradicionalno bila naslonjena na Ugarsku, dok je Hrvatska i Dalmacija pristajala uz Habsburgovce.

⁹⁴ Procházková, N., *Some Notes on the Titles of Coloman of Galicia*. U: Kucharská, V.; Kuzmová, S.; Mesiarkin, A. (eds.), *Slovakia and Croatia Vol I. Slovakia and Croatia Historical Parallels and Connections (until 1780)*. Bratislava–Zagreb, 2013. str. 105–106.

⁹⁵ Alapi Gy., *Komáromvármegye levéltárának középkori oklevelei*, Komárom, 1917, str. 59.

LITERATURA

Knjige i članci

1. Andrić, S., *Južna Panonija u doba velike seobe narodâ*, *Scrinia Slavonica*, br. II. Slavonski Brod, 2002., str. 117-167.
2. Andrić, S., *Upravna zasebnost i društvene osobitosti srednjovjekovne Slavonije*, u: *Hrvatsko-mađarski odnosi 1102. – 1918.*, ur. Milan Kruhek. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2004.
3. Andrić, S., *Potonuli svijet. Rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju*, Slavonski Brod 2001, str. 37-65.
4. Andrić, S., Klaićev udio u raspravama hrvatske i mađarske historiografije. U: *Potonuli svijet – rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju*, ur. Stanko Andrić, Hrvatski institut za povijest – podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2001. str. 37 – 67.
5. Auvray, L., *Les registres de Grégoire IX : recueil des bulles de ce pape* 4, Boccard, Paris, 1955.
6. Bali, T., *Slavonski meandar: prostor i pojam Slavonije u XIII. stoljeću*. Srednja Europa, Zagreb, 2014.
7. Bán P., *Magyar történelmi fogalomtár. Gondolat, Budapest, 1989.*
8. Bartulović, Ž., *Povijest hrvatskog prava i države (kompendij)*. Rijeka, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2009.
9. Beuc, I., *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1.945)*. Arhiv Hrvatske. Zagreb, 1969.
10. Božić, M. ; Ćosić, S., *Nastanak hrvatskih grbova / Podrijetlo, povijest i simbolika od 13. do 16. stoljeća*. U: *Gordogan*, Sv. 15 (34), br. 35-36 (79-80), Zagreb. 2017, str. 22-68
11. Cvitanić, A., *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Split, 2002.
12. Dabinović, A., *Hrvatska državna i pravna povijest: s reprodukcijama najvažnijih dokumenata i slikama, pretisak izdanja iz 1940. god.* Matica hrvatska, Zagreb, 1990.
13. Dümmerth, D., *Az Árpádok nyomában*. Panoráma. Szombathely, 1977.
14. Edelényi-Szabó, D., *Magyarország közjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai*. Magyar Statisztikai Szemle VI. évf. 6. sz., Budapest, 1928., str. 648-741. https://epa.oszk.hu/01800/01814/00006/pdf/Statistikai_Szemle_EPA01814_1928_06_648-714.pdf. 7. prosinca 2024.
15. Érszegi, G., *Eine neue Quelle zur bulgarischungarischen Beziehungen während der Herrschaft Boris*. *Bulgarian Historical Review* sv. 3. 1975.
16. Gračanin, H., *Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju (od konca 4. do konca 11. stoljeća)*. Plejada, Zagreb, 2011.
17. Gruber, D., *Primjedbe na Karácsonyijevu kritiku Tomašićeva djela*. *Vjesnik Kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskoga zemaljskog arhiva*. God. XIII. Zagreb, 1911., 76-113. str.

18. Györffy, Gy., *Szlavónia kialakulásának oklevélkritikai vizsgálata*. Levéltári Közlemények, 41. Budapest, 1970., str. 223-240.
19. Györffy Gy., *István király és műve*. Balassi Kiadó. Budapest, 2013.
20. Gyurikovits, G., *Illustratio Critica situs et ambitus Slavoniae et Croatiae*. Pars III. Pest; 1847.
21. Heka, L., *A magyar-horvát államközösség alkotmány - és jogtörténete*. Bába Kiadó. Szeged, 2004.
22. Heka, L., *Hrvatsko-ugarski javnopravni prijepori*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu. sv. 63. br. 5-6. Zagreb, 2013., str. 1257-1292.
23. Hermengild, J., Ó-kor és a Přemyslek kora. (Prijevod: Acsády Ignác). U: *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képbén*. XI. köt. Magyar Királyi Államnyomda. Budapest, 1894
24. Hóman, B., *Geschichte des ungarischen Mittelalters, B. I. Von den ältesten Zeiten bis zum ende des XII. Jh.*, Berlin, 1940.
25. Jeszenszky, B., *A társországok közjogi viszonya a Magyar államhoz*, Budapest, 1889,
26. Klaić, N., *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Manualia Universitatis Studiorum Zagradiensis, Zagreb, 1974.
27. Klaić, V., *Regnum Croatiae et Dalmatiae. Vjesnik Kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskoga zemaljskog arhiva*. God. XIII. Zagreb, 1911. str. 114-130.
28. Kosnica, I., Hrvatsko-ugarska nagodba i simboli hrvatskog identiteta, u: Čepulo, D.; Karbić, D. (ur.): *Hrvatsko-ugarska nagodba: institucije i stvarnost*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Zagrebu 8. i 9. studenoga 2018. Sveučilište u Zagrebu Pravni fakultet, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb, 2024., str. 93-118.
29. Kristó, Gy., *A XI. századi hercegség története Magyarországon*, Budapest, 1974.
30. Kristó Gy., *Az Aranybullák évszázada*, Gondolat, Budapest, 1981.
31. Kristó, Gy., *Az Árpád-kor háborúi*. Zrínyi Kiadó, Debrecen, 1986.
32. Kristó, Gy., *A magyar-horvát perszonálunió kialakulása*, Tiszatáj, Szeged, 2002. 56. évf. 10. sz. 39-44. str.
33. Kubinyi, A., *Mátyás király*. Vince Kiadó. Budapest, 2001.
34. Macan, T., *Povijest hrvatskoga naroda*. Zagreb, 1991.str. 34.; Šišić, F., *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1975.
35. Mandić, Ž., *Hrvatska imena naseljenih mjesta u Madžarskoj*. U: *Folia Onomastica Croatica* 14. 2005, str. 37-128.
36. Margalits, E., *Horvát történelmi repertorium*, Budapest, 1900.
37. Margetić, L., *Srednjovjekovna Slavonija do osnivanja Zagrebačke biskupije*. Vjesnik HAZU, 1-3/1995. str. 51-59.
38. Margetić, L., *Državnopravni položaj Hrvatske u doba Krbavske bitke*, RAD 33. Zagreb, 1995. str. 8 – 18.
39. Margetić, L., *Srednjovjekovno hrvatsko pravo – Stvarna prava*, Zagreb-Rijeka-Čakovec, 1983.
40. Margetić, L., *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, Zagreb, 1996.

41. Margetić, L., *Srednjovjekovno hrvatsko pravo – Obvezno pravo*. Zagreb-Rijeka, 1997.
42. Margetić, L., *Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru*. Zagreb-Rijeka, 2012.
43. Margetić, L., *Regnum Sclavoniae (1228.-1492.): „Vladanje“*. U: Zagreb i Slavonija. Izbor studija. Posebna izdanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. HAZU. Zagreb-Rijeka, 2000.
44. Mezey B. (ured.), *Magyar alkotmánytörténet*. Osiris Kiadó. Budapest, 2003.
45. Pálffy G., *Magyar arisztokraták – horvát nemesek*. História, 5–6. sz. Budapest, 2011.
46. Pálffy, G., *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*. Boulder, Colorado, New Jersey, New York: Social Science Monographs–Wayne, Center for Hungarian Studies and Publications, Columbia University Press, 2009.
47. Pálffy, G., *Hrvatska i Slavonija u sklopu Ugarske Kraljevine u 16. i 17. st. (s posebnim osvrtom na političke, vojne i društvene odnose)*. U: Hrvatsko-mađarski odnosi 1102. – 1918., ur. Milan Kruhek. Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2004.
48. Pálma F. K., *Heraldicae Regni Hungariae specimen, regia, provinciarum, nobiliumque scuta complectens*. Trattner, Vindobonae, 1796, str. 59-62. <https://real-rmtak.hu/2065/2.XII.2024>.
49. Pálosfalvi T., *Mátyás és a szlavóniai nemesség*, História sv. 29. br. 10, Budapest, 2008.
50. Palugyay, I., *A kapcsolt részek (Slavonia-Croatia) történelmi- s jog-viszonyai Magyarországhoz*. Pozsony, 1863.
51. Pezelj, V., Erent Sunko, Z., Harašić, Ž., *Pravni položaj žene po po odredbama srednjovjekovnog Skradinskog statuta*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 55, 4/2018., str. 721.- 754.
52. Podhrádczky, J., *Szlavóniáról mint Magyarország alkotmányos részéről*. Buda, 1837.
53. Rački, F., *Borba južnih slovena za državnu neodvisnost u XI. veku*, Rad, XXIV. sv. str. 80-150.
54. Radić, Ž., *Dalmatinsko statutarno pravo i pitanje uskrate pravosuđa i prava*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 45, 2/2008., str. 345-358.
55. Rátkay, G., *Memoria Banorum*. Viennae, 1652.
56. Rupp J., *Magyarország ekkorig ismeretes pénzei*, Athenaeum, 1842. str 42–46.
57. Skenderović, R., *Uspostava granica Pečuške biskupije u Slavoniji tijekom prve polovice 18. stoljeća*, Scrinia Slavonica br.IX. Slavonski Brod, 2009., str. 407-429.
58. Szabados, Gy., *Imre és András*. Századok, 133. évf. 1. sz. Budapest, 1999, str. 85-111.
59. Szalay, L., *Magyarország története. I. k.* Lipcse (Leipzig), 1852. https://real-eod.mtak.hu/3929/1/16424_1.pdf (11. XI. 2024.).
60. Szeberényi G., *Granice Slavonije u 13-14. stoljeću – napomene za prosudbu granične uloge Drave i Gvozda*. Scrinia Slavonica 17. Slavonski Brod, 2017, str. 419 – 434.
61. Szentpétery, I. ; Borsa, I. (ured.), *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II*. Budapest, 1923–1987.

62. Šimunjak, F., *Illa ego Sclavonia, ac unita Croatia tellus – složenost pojma „Slavonija“ u srednjem i ranome novom vijeku*. U: *Pro Tempore*. br. 15. str. 43-74. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb, 2020.
63. Šišić, F., *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1974.
64. Tomašić, N., *Temelji državnoga prava kraljevstva hrvatskoga*, II. izdanje, Zagreb, 1915.
65. Uzelac, A. – Krešić, M., *Arbitraža (izabrano suđenje) u Korčulanskom statutu i statutima istočne obale Jadrana*, u: *Liber amicorum Gašo Knežević*, Beograd, 2016., str. 347-372.
66. Zett, R., *O imenu Slavonija*, (prevela Mica Orban Kljajić), *Scrinia Slavonica*. God. 13. br. XIII. Slavonski Brod, 2013.
67. Zsoldos A., *Egész Szlavónia bánja*. U: Neumann Tibor (szerk.): *Tanulmányok a középkorról. Analecta mediaevalia I*. Budapest, 2001.
68. Zsoldos A., *István ifjabb király és Erdély (Adatok az 1264–1265. évi belháború kezdetének meghatározásához)*. U: Erdélyi Múzeum. God. 67. Sv. 3-4. Kolozsvár (Cluj Napoca), 2005.
69. Zsoldos A., *Az ifjabb király országa*. Századok, 139. évf. (2005) 2. sz.
70. Zsoldos, A., *Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években*. Budapest, 2007.
71. Weisz B., Zsoldos A., *A báni joghatóság Szlavóniában és a Dráván túl*. U: Fons, skepsis, lex. Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő s Makk Ferenc tiszteletére, szerk. Almási Tibor, Révész Éva, Szabados György. SZTE Történeti Segédtudományok Tanszék, Szegedi Középkorász Műhely. Szeged, 2010.
72. Wertner, M., *Az Árpádok családi története*. Nagybecskerek, 1892. str. 448.

Pravni propisi

1. *Főrendiházi irományok (Spisi Kuće velikaša, skraćeno: FI) - FI*, 1872. III. kötet • 157-204. sz. A horvát ügyben kiküldött magyar országos bizottság válasza a horvát-szlavón országos bizottság által előterjesztett javaslatokra – Odgovor mađarskog zemaljskog odbora na prijedloge hrvatskog kraljevinskog odbora.
2. *Zak. čl. I-XI. iz 1492.* (1492. évi törvénycikkek I-XI). Ezer év törvényei (jogtar.hu). 5. XII. 2024.
3. *Zak. čl. XII. iz 1351. o oslobođanju od plaćanja kunovine* (1351. évi XII. törvénycikk hogy a Dráva, Száva között lakó, valamint a pozsegai és valkói nemesek is a nyestbóradó fizetése alól mentesek legyenek). [https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=35100012.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D3#](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=35100012.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D3#.). 5. XII. 2024.
4. *Zak. čl. VII. iz 1439. o kunovini* (1439. évi VII. törvénycikk a kamaranyereségről, az ötvenedről és a nyestbóradókról i [https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=43900007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagemum%3D3#](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=43900007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagemum%3D3#.). 9. XII. 2024.

5. *Dekret Andrije II.* (Második Endre Király, 1205-1235. Dekrétoma, aki jeruzsáleminek mondatik. Az 1222. évi aranybulla). Corpus Juris Hungarici (1000-1526). Corpus Juris Hungarici (oszk.hu) 2. XII.2024.
6. *Drugi dekret kralja Matije I.* (Szlavonország és az erdélyi részek megtartandók az ő szabadságaikban.. I. Mátyás Második Decretuma). Corpus Iuris Hungarici. Corpus Juris Hungarici (oszk.hu). 5. XII. 2024.
7. *Drugi dekret kralja Vladislava II.* (II. Ulászlónak Második Decretuma). Corpus Juris Hungarici (1000-1526). Corpus Juris Hungarici (oszk.hu). 2. XII. 2024.

CONSTITUTIONAL POSITION OF THE KINGDOM OF SLAVONIA (REGNUM OR DUCATUS VEL BANATUS)

One of the most complex questions in Croatian constitutional and legal history is the definition of the legal position of Slavonia. On the one hand, the name of the area appears in the forms Sclavonia, Sclavinia, Sklavinia, in Hungarian sources Szlavónia or Tótország, and on the other hand, the designations ducatus, banatus or regnum are used for its constitutional status.

In this paper, we analyze the constitutional and legal position of Slavonia and try to answer the question of whether it was really a regnum, that is, a kingdom. We believe that the name regnum is related to the institution of the younger Hungarian king (rex junior), who was crowned during the lifetime of his father (rex senior) and ruled independently in Croatia and Dalmatia or Slavonia. Rex junior had all the prerogatives of government, including his own court. Since he was a rex, the country he ruled was called a regnum. At the time when Slavonia was ruled by the king's younger son or ban on behalf of the king, this territory was called ducatus vel banatus.

Key words: *kingdom of Slavonia, ducatus vel banatus, rex junior, constitutional status*

